

suitenpater Sándor Balogh seine etwa 6000 Band starke Sammlung der Diözese, die er durch seine Beauftragten in Preßburg und in Wien erwerben ließ. Viele Stücke kaufte er etwa aus dem Nachlaß des 1648 verstorbenen Vizekanzlers der Wiener Universität, Johann August Zwerger, aber auch andere österreichische Vorbesitzer, unter ihnen fünf Wiener Domherren, können in den Bänden der Balogh-Sammlung namhaft gemacht werden. Gewiß eine reichhaltige Beute an Germanica.

Der erste Bischof von Szombathely, János Szily schenkte 1791 seine Bibliothek, die er unter der Mitwirkung von István Schönvisner, Kustos der Pester Universitätsbibliothek und von Anton Kurcz, seinem Wiener Vertrauensmann, zusammengestellt hatte, der bischöflichen Katedrale. Den Grundstock seiner Sammlung bildeten die Bestände der von Josef II. aufgelösten Augustiner-Probstei in Pöllau. Die Bibliothek des zweiten Bischofs von Szombathely, des gebürtigen Prager Grafen Franz Herzan, wird noch heute als eine Sondersammlung in der Diözesanbibliothek aufbewahrt. Nur die letzten vier Jahre seines Lebens verbrachte Herzan in Szombathely, sonst war er in Österreich und in Italien als diplomatischer Beauftragter der Kaiserin Maria Theresia und ihrer Nachfolger tätig. Seine Bücher erwarb er zumeist im Ausland.

Außer der fundierten Bestandanalysen liegt der besondere Wert des Bandes in seiner praktischen Ausrichtung. Das ganze „Handbuch historischer Buchbestände“ versteht sich als ein neuartiges Instrument für die wissenschaftliche Arbeit. Es werden sowohl die ersten nötigen Angaben zur Kontaktaufnahme mit der jeweiligen Bibliothek (Postanschrift und elektronische Verbindungen) als auch die gedruckten und die in der Institution vorliegenden Kataloge und sonstige Hilfsmittel der bearbeiteten Bestandteile genannt. Die abschließende Bibliographie verzeichnet die Titel, die zu einer weiteren Orientierung in der Geschichte und Zusammensetzung der Sammlungen verhelfen. Das Buch wird bestimmt seine Mission erfüllen.

VIZKELETY ANDRÁS

Dumitriu-Snagov, Ion: Monumenta Romaniae Vaticana. Bucharest, 1996. Public Information Department. 64 l.

Az 1883. április 27-én alapított bukaresti katolikus érsekség fennállásának 113. évére emlékezve, a Vatikáni Könyvtár Sixtus-termében 1996. január 18. – május 2. között egy figyelemre méltó kiállítás volt látható, „Román emlékek a Vatikánban” címmel. A 152 kiállított dokumentum a vatikáni könyvtár és levéltár anyagából való. A kiállítás előkészítését és összeállítását Dr. Ion Dumitriu-Snagov professzor, a Nemzetközi Vallástudományi Akadémia tagja irányította, ő a szerzője a kiállításról 1996. őszén megjelent angol nyelvű monográfiának is. Ehhez Luigi Poggi bíboros és Ioan Robu bukaresti katolikus érsek írt előszót.

Szavaikból, a tanulmánynak pedig mind szelleméből, mind betűiből egyértelmű a kiállítás létrehozóinak az a szilárd meggyőződése, hogy az anyag nagy művészettörténeti értéke széleskörű nemzetközi érdeklődést tesz indokolttá. Mint Robu érsek írja, a kiállítás méltó megemlékezés a keresztény román élet kétezer évéről, utalva arra, hogy a keresztény hit itteni elterjedése a hagyomány szerint Szent András apostol nevéhez kötődik.

Dumitriu-Snagov professzor „Bevezetés”-e a kiállított tárgyak – régi könyvek, kéziratok, oklevelek, térképek – fényében a Szentszék és a Rómához eredete, hagyománya, nyelve és kultúrája alapján elszakíthatatlanul kötődő keresztény román nép kapcsolataira összpontosít. Ennél a pontnál azonnal említést kíván, hogy a sok százados együttélés elkerülhetetlenül szükségessé teszi a magyar kapcsolatok figyelembe vételét. Ennek a követelménynek a szerző eleget tesz, az pedig természetesnek veendő, hogy ez számos eltérést jelent a magyar történetírás álláspontjától.

A „Bevezetés” történeti jellegű; elején két bekezdés foglalkozik a 15. század előtti korról, a többi a török hatalom megjelenésétől a Trianonig terjedő időszakból emel ki lényegesnek tekintett elemeket. Ide kívánczik, hogy a román kereszténység kezdetét az Alduna tájékán

a mai Dobruzsában működött és a görög Patarszban vértanúságot szenvedett Szt. András apostol személyével jelöli meg.

A 15. század második felében, IV. Sixtus pápasága, Nagy István moldvai fejedelemsége (1457–1504) és Hunyadi Mátyás királysága (1458–1490) alatt, élénk kapcsolat állott fenn a török hódítás elleni védekezés jegyében. A mohácsi vereség (1526) említése mellett szól a szerző a 16. századi román reneszánszról, nyugat-európai kulturális kapcsolatairól, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem és Vitéz Mihály havasalföldi uralkodó törökellenes törekvéseiről, 17. századi irodalmi-történeti értékű román kéziratokról. A Rómával egyesült görög egyházrész létrejöttét a 17. század végén említi a szerző, vallási, történeti-politikai, etnikai elemek részletezése nélkül. Dicsérően szól az osztrák közoktatási rendszernek az erdélyi románságra gyakorolt hatásáról, Balázsfalva nemzetközi oktatási központtá válásáról.

A katolikus egyházkormányzás 19. századi mérföldkövei az 1853-i „Ecclesiam Christi ex omni lingua” elnevezésű pápai bulla, amely felállította a balázsfalvi székhelyű Fogaras-Gyulafehérvár-i egyháztartományt, valamennyi görög katolikus hívő számára, az Erdélyen kívül élőkre is, és a területet, kivéve azt az esztergomi érsek joghatósága alól, a római De Propaganda Fide kongregáció igazgatása alá helyezte. A területen élő magyar anyanyelvű görög katolikusok gondozására az I. világháború előtt felállított hajdúdorogi püspökségről nincs említés.

A román királyság 1881-i kikiáltását és a berlini szerződés 1878-i aláírását követően XIII. Leó pápa 1883-ban a havasalföldi vikáriátus érsekségi szintre emelte Bukarest székhellyel. A moldvai vikáriátus pedig Iași (Jászvásár) székhellyel 1884-ben lett püspökség, a bukaresti érsekség alá rendelve. Ezt szintén a római De Propaganda Fide kongregáció igazgatta. Itt említhető meg, hogy ez a kongregáció több évszázados kapcsolatban volt a moldvai magyar anyanyelvű római katolikus hívekkel, akik – többnyire eredménytelenül – kértek magyar nyelvű lelki gondozást. A „Bevezetés” erről a vatikáni kapcsolatról nem tesz említést.

Végeztül szól a „Bevezetés” a kiállított térképekről, kiemelten egy 1562-ben készült, a vatikáni Raffaello-termekben látható nagyméretű freskóról, amely – egyéb közép-kelet európai területek mellett – mutatja Havasalföldet, Moldvát és Erdélyt (akkor a magyar politikai dominanciájú erdélyi fejedelemséget). A mai román állam területét visszavetítve, a szerző arra következtet, hogy ezt Nyugat-Európában – különválasztva a török birodalomtól és Magyarországtól – akkor is román földnek tekintették. Ugyanez vonatkozik egy, a Vatikánban őrzött, 1585-ben készült világtérképre.

A tanulmány terjedelmének kétharmada magának a kiállításnak a tárgyaival foglalkozik, bőséges történelmi-művészeti kommentárokkal. A következő megjegyzéseket igyekszünk minél rövidebbre fogni, megengedve, hogy kivételt tegyünk a magyar vonatkozásokkal, ha azt a szöveg indokoltá teszi.

Ellentétben számos közép-kelet európai néppel, amelyeknél a kereszténység felvétele pontosítható (ideértve a magyarokat is), a románoknál ez nem lehetséges, mert náluk tömeges megtérési folyamatról volt szó, aminek a kiindulópontja Szent András apostol már említett, a néphagyományban élő hittérítő tevékenysége az I. század közepén, főleg a mai Dobruzsza területén. Ennek a tevékenységnek kiemelkedő alakja Nolai Szent Paulino (Pál?) kiállított költeményeiben említett Remesiai Szent Niceta püspök (365–414), a liturgiában máig használt „Te Deum laudamus” hálaadó himnusz (a szerző szerint hagyományos román mű) költője. Működése alatt a térség gót betöréstől szenvedett.

Értékes kéziratokat mutatott be a kiállítás a 4–6. századból; a bennük említettek közül Szent Kasszián, Alázatos Dénes és a polihisztor Aethicus Hisytrus Dobruzsához kötődik.

A vatikáni levéltár gazdag anyaga szól Róma 13–14. századi balkáni kapcsolatairól. A tanulmány említi a tirnovói (Közép-Bulgária) bulgár-román cárság 12. századvégi uralkodóját, Ionița Assan Caloian-t (Kalojánt), akihez III. Ince pápa 1199-ben követet, majd 1204-ben koronát küldött. Ezt a kapcsolatot a

bizánci latin császárság (1204–1261) megszakította. Minimális említést tesz a szöveg a román nép egyházi hierarchiájának ebben a korszakban való alakulásáról, ami elsődlegesen az orthodox kapcsolatot jelenti. Igaz másfelől, hogy ezek deklaráltan nem tartoznak a kiállítás anyagához; megemlítésük a keresztény románság folyamatos orthodox túlsúly alapján lehet indokolt.

Az 1255-ben készült *Legenda sanctorum* vagy *Aurea* – szerzője a genovai Jacobus de Voragine – tartalmazza a Szent Gellért legendát és Szent László kunok elleni hadjáratát. A tanulmány szól Szent István kelet-alföldi, Ajtony (Achtum román vajda) elleni hódításairól, a Makó melletti csanádi (mint nyugat-romániai) monostor Szent Gellért általi alapításáról. Hangsúlyval szól a tanulmány XI. Gergely pápa 1377-i öt leveléről; ezek az avassági (Észak-Partium, Szatmár) orthodox román hívők lelki gondozásával, misszionáriusok kiküldésével, az egri, nagyváradi és erdélyi püspökség joghatóságának a szabályozásával foglalkoznak. Jelentős történeti értékű okmány az 1439-i firenzei zsinat a nyugati és keleti keresztény egyház által célul kitűzött – meg nem valósult – egységéről szóló diplomájának 17. századi másolata.

Részletesen foglalkozik a tanulmány a Nürnbergi Krónika, azaz Herman Schedel „Világkrónika” című, nemzetközi hírvé 1493-as munkájával. Egyik szerzője, Enea Silvio Piccolomini, a későbbi II. Pius pápa (1458–1464) ír a román nép dáciai folyamatosságáról, Erdély korabeli hármast (szász, székely, román) etnikumáról, Hunyadi János (Iancu of Hunedoara) hadvezéri sikereiről. IV. Sixtus pápa 1476-i enciklikájában elismeréssel adózott Nagy István (Stefan cel Mare) moldvai fejedelemnek a törökökön aratott győzelme alkalmából, s őt a keresztény hit hű bajnokának nevezte.

Neagoe Basarab havasalföldi (1512–1521) és Ștefanii moldvai (1517–1527) fejedelem kitüntette magát a török elleni védelmi harcokban. Törökvéseiket X. Leó pápa elismerte és támogatta. Az előbbinek fiához, Teodóziuszhoz címzett *Intelmek* c., itt kiállított mű-

ve az 1970-ben és 1971-ben rendezett nemzetközi tudományos kongresszusok elismerését vívta ki.

Paulus Pompilius nyelvtudós († 1493), a római Akadémia tagja, a román nyelvet a klaszszikus latinhoz legközelebb állónak mutatta be. Említi a szerző, hogy Konstantinápoly eleste (1453) után növekedtek a különbségek a keleti és a nyugati kereszténység között, s ez hátrányosan érintette az orthodox románokat. Szól Werbőczy István kizsorító *Tripartitum*áról, a románok nemzeti és vallási jogegyenlősége (erdélyi magyar) megtagadásáról.

A vatikáni könyvtár gazdag anyagából a kiállítás rendezői – érthetően – a mai Románia területéhez kapcsolódó okmányokat válogatták ki; az ismertetés hangsúlyozza is Havasalföld, Moldva és Erdély folyamatos etnikai-szellemi egységét, a románok nyugati integrációs törekvéseit, a török hatalom elleni fellépésük alkalmait, így pl. az 1594-i Keresztény Ligát Vitéz Mihály vajda vezetésével és Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem részvételével. (A vállalkozás sikerét a Habsburg-politika akadályozta meg.) Külön részt szentelt a kiállítás Ioan Inocențiu Micu-Klein fogarasi görög katolikus püspök, a 18. századi Erdély legkiemelkedőbb román személyisége emlékének, az 1791-i *Supplex Libellus Valachorum*, a század legfontosabb erdélyi román politikai munkája fő szellemi atyjának.

Az ismertetés záró szakasza részletesebben foglalkozik a „Bevezetés”-ben tárgyalt 19. századközepe (görög katolikus) egyházkormányzati szabályozásokkal, kiemelve IX. Pius 1853-i Bulláját, amely messzemenően kielégítette a román igényeket. Haynald Lajos erdélyi római katolikus püspök határozottan ellenezte az új rendezést; így a tanulmány élesen bírálja őt, megengedve eközben nem helytálló megjegyzéseket, mint pl. hogy Erdély magyar lakossága túlnyomó részt nem volt se katolikus, se református, azt az aggodalmat sugallva, hogy a románok felmondhatták volna az uniót Rómával, csatlakozva az 1859-ben Havasalföld és Moldva egyesülésével létrejött új nemzetállamhoz.

Végezetül említést tesz a tanulmány a kiállított 25 térkép legfontosabbjairól és kiemeli a Raffaello-loggiáknak a Földgolyót, illetve Európát, Ázsiát és Afrikát ábrázoló freskóit, Havasalföld, Moldva és Erdély külön feltüntetésével, ezzel is visszavetítve a mai román államiséget.

A kiállítás fogadtatásáról nincs adatunk. Mindenképpen megállapítható, hogy anyaga híven tükrözi összeállítóinak alap gondolatát, a

Rómához szorosan kötődő kétezer éves folyamatos román jelenlétet a mai Románia területén. Az ismertető tanulmány szövege – bőséges történeti kommentárjaival – szilárdan ugyanerre az alapra épül. A magyar kulturális külkapcsolatokkal foglalkozók számára nem lehet érdektelen a fentiek ismerete.

ZEHERY MIKLÓS